

TVORBA UMANJENICA U HRVATSKOME I POLJSKOME JEZIKU

Ana Jurin *

Sveučilište A. Mickiewicza, Poznań

U radu su predstavljeni hrvatski i poljski sustavi tvorbe umanjjenica. Prikazani su sinkronijski i analizirani formalno, prema gramatičkome rodu i semantički, s obzirom na značenje hrvatskih i poljskih sufikasa te njihovu distribuciju u spomenutim jezicima. Analiza značenja umanjjenica temelji se na postavci prema kojoj pravo deminutivno značenje mogu imati samo umanjjenice od naziva za predmete, dok su značenja umanjjenica koje označuju bića, a poglavito osobe, proširena osjećajnom komponentom, svojstvenom umilnicama i pogrđnicama. Polazeći od deminutiva kao tvorbene kategorije koju i u hrvatskome i u poljskome jeziku odlikuje plodnost, kao i ovisnost njihova značenja o kontekstu, u članku se analiziraju poljski i hrvatski deminutivni sufiksi i značenja njima tvorenih umanjjenica s ciljem utvrđivanja sličnosti i razlika u tvorbenim sustavima deminutiva tih dvaju jezika.

Cljučne riječi: tvorba riječi, hrvatski i poljski jezik, deminutivni sufiksi, značenje umanjjenica

Cilj rada je prikaz sličnosti i razlika između hrvatskoga i poljskoga sustava tvorbe umanjjenica. Sustavi se proučavaju usporedno, a u obzir je uzeto suvremeno jezično stanje. Umanjjenice su prema gramatičkom rodu podijeljene u tri poglavlja sastavljena od potpoglavlja u kojima se obrađuju hrvatski i poljski deminutivni sufiksi. Na početku su svakoga poglavlja tablice s hrvatskim i poljskim sufiksima za tvorbu umanjjenica određenoga roda. Najprije se obrađuju jednostavni, a zatim složeni sufiksi.

1. ZNAČENJSKA SLOJEVITOST UMANJENICA

Umanjjenice su, kako sam naziv kaže, riječi koje nastaju umanjivanjem drugih riječi. U *Gramatičci hrvatskoga jezika* definiraju se kao „imenice koje označuju što maleno, manje od prosječne veličine drugih bića ili predmeta iste vrste, npr *pastirić, lončić, bočica ...*“ (Težak – Babić, 1992:168). Tvorbeno se umanjjenicom smatra svaka riječ tvorena deminutivnim sufiksom, bez obzira na njezino značenje. Značenjski pak svaka riječ izvedena deminutivnim

sufiksom ne mora biti samo umanjenica ili uopće nije umanjenica. Grzegorzycykowa u svojoj *Tvorbi* (1986:53) piše: „*Formant informuje o małości przedmiotu nazwanego podstawą. Najczęściej na znaczenie czysto deminutywne /informacja o małości/ nakładają się znaczenia ekspresywne, a więc ustosunkowanie mówiącego pozytywne bądź negatywne.*” Pod pojmom ekspresivnosti Grzegorzycykowa podrazumijeva pozitivnu ili negativnu osjećajnu obojenost riječi koja ovisi o govorniku. Iz toga proizlazi da značenje umanjenica ovisi o kontekstu u kojemu se rabi, tj. o govorniku koji ih stavlja u određeni kontekst. Tako se npr. umanjenicom *domeczek* može iskazati ljubav prema vlastitom domu: *‘Mój domeczek jest drobny, ale memu sercu miły.’*: *‘Moja je kućica mala, ali momu srcu draga.’*, ali i ironija prema neuglednoj kući: *‘Jaki domeczek! Ani pies ne mógłby w nim mieszkać!’*: *‘Kakav kućerak! Ni pas ne bi u njemu mogao stanovati!’*. K. Heltberg obraća pozornost na nesamostalan karakter umanjenica, umilnica i uvećanica, odnosno njihovu ovisnost o polaznoj riječi tvorbe¹. S obzirom na oznaku umanjenosti te na stilsku obojenost, autorica deminutive dijeli u tri grupe: čiste, osjećajne i deminutivno-emocionalne. Prvu grupu tvore umanjenice koje „samo“ umanjuju, odnosno označuju da je nešto manje od osnovne riječi, u drugu pak spadaju uglavnom hipokoristici i umanjenice izvedene od naziva osoba, gradivnih imenica te imenica koje znače vremenske odnose, a u treću, najveću grupu deminutivi koji označuju što umanjeno i osjećajno su obojeni².

1.1. Značenjske sastojnice ‘živo’ i ‘neživo’

Polazne se riječi tvorbe umanjenica s obzirom na značenje dijele u dvije osnovne kategorije: predmeta i bića. Predmeti imaju dimenzije te se mogu ‘objektivno’ umanjiti, tj. umanjenice od njih mogu označavati samo da je što malo. S bićima je situacija drukčija. I umanjenice izvedene od naziva osoba i životinja mogu se preoblikovati kao ‘mali i’³, ali se pod ‘mali’ podrazumijeva da je što mlado pa se takve izvedenice opisuju kao ‘dijete koje je i’ kada je riječ o ljudima te kao ‘mlado od’ ako osnovna riječ znači životinju.

1.2. Umanjenice kao odmilnice (hipokoristici) i pogrdnice (pejorativi)

Umanjenicama se, kao što je već rečeno, osim umanjenosti može iskazati i osjećajnost, bilo da je riječ o negativnom bilo o pozitivnom stavu govornika. Drugim riječima, značenjske su sastojnice deminutiva ‘umanjeno’, ‘umilno’ i ‘pogrdno’. Najmanje je pravih deminutiva, odnosno onih čije se značenje ograničuje na informaciju o veličini, a najviše mješovitih koji uz umanjenost sadrže i osjećajnu obojenost.

Razlikuju se umanjenice kojima hipokorističnost ili pejorativnost uvjetuje kontekst od onih koje su osjećajno obojene i izvan konteksta. Prvu kategoriju tvore umanjenice od imenica za živo i za neživo. Naime, i umanjenice od predmeta mogu u kontekstu (najčešće pri obraćanju djeci i voljenim osobama) deminutivno značenje zamijeniti osjećajnim. Preoblika pridjevskom riječi ‘mali’ umanjenicama za osobe može pridati i ekspresivno značenje. U tu se skupinu ubrajaju umanjenice od imenica koje znače zanimanje. One su, bez obzira

na kontekst, obilježene pogrdno (*oficirčić: oficerek*), a njihovim se deminutivnim sufiksom iskazuje omalovažavanje prema komu, tj. gramatičko je umanjivanje u službi stvarnog umanjivanja važnosti ili vrijednosti neke osobe.

U rječnicima su umanjjenice najčešće određene i kao hipokoristici ili pejorativi. Mnogo je riječi koje, ovisno o kontekstu, mogu biti izraz čijeg subjektivnog stava. Tako umanjjenice uz osnovno deminutivno, dobivaju i izvedeno, ekspresivno značenje.

2. DEMINUTIVNI SUFIKSI U HRVATSKOME I POLJSKOME JEZIKU

2.1. Sufiksi za muški rod

HRVATSKI	POLJSKI
<i>jednosložni</i>	<i>jednosložni</i>
-ić/-čić: konjić, ključić	-ik/-yk: konik, kluczyk
-ic: konjic	-czyk: chłopczyk
-(a)k: korijenak	-ak: cielak
-(a)c1: telac	
-(a)c2: jastučac	
<i>dvosložni</i>	<i>dvosložni</i>
-eč(a)k: kamečak	-asz(e)k: wujaszek
-ič(a)k: plamičak	-isz(e)k/-ysz(e)k: buciszek, chłopyszek
-elj(a)k: brdeljak	-usz(e)k: garnuszek
-ulj(a)k: momčuljak	
-ač(a)k: djelačak	
-anj(a)k: putanjak	
-ar(a)k: šumarak	
-at(a)k: žeratak	
-enj(a)k: curenjak	
-er(a)k: čuperak	
-eš(a)k: brdešak	
-et(a)k: curetak	
-it(a)k: vezitak	
-j(a)k: busenjak	
-ič(a)c: plamičac	

Hrvatski su sufiksi preuzeti iz *Tvorbe riječi u hrvatskom književnom jeziku* S. Babića³, a poljski iz gramatika S. Szobera⁴ i B. Bärtnicke i H. Satkiewicz⁵ te iz *Nacrta poljske tvorbe riječi* R. Grzegorzcykowe⁶. Iz istih su djela preuzeti i sufiksi za srednji i ženski rod.

U tvorbenom je sustavu hrvatskoga jezika mnogo više sufikasa za tvorbu umanjjenica muškoga roda nego u poljskome, ali su plodni samo -ić i -čić, dok je sufiks -(a)k slabo

plodan. Hrvatske se umanjenice na *-ić* i *-čić* značenjski podudaraju s poljskima na *-(e)k* i *-ik/-yk*. Od poljskih su sufikasa slabo plodni složeni sufiksi te sufixs *-czyk*.

2.1.1. Hrvatski i poljski jednostavni sufiksi: *-ić*, *-čić*, *-(a)k*, *-(a)c*: *-ik/-yk*, *-(e)k*, *-ak*, *-czyk*

Hrvatski sufiksi *-ić* i *-čić* te poljski *-ik/-yk* i *-(e)k*

Hrvatske se umanjenice na *-ić* i *-čić* značenjski podudaraju s poljskima na *-ik/-yk* i *-(e)k*. Sufiks *-čić* vezuje se uz manje osnova od sufiksa *-ić* jer bi se neke izvedenice zbog glasovnih promjena koje uzrokuje suglasnik *č* suviše udaljile od polaznih riječi tvorbe. Poljski se sufixs *-(e)k* vezuje uz osnove koje završavaju na velare ili suglasnik *r* pred kojim je samoglasnik (*robak*>*robaczek*, *telewizor*>*telewizorek*), a *-ik/-yk* dolazi na osnove koje završavaju stvrnutim suglasnicima (*klucz*>*kluczyc*) te suglasnikom *r* kada mu prethodi drugi suglasnik (*teatr*>*teatrzyk*). Osnove na ostale suglasnike dobivaju ili sufixs *-ik/-yk* ili *-(e)k*. Među tim dvama sufixsima nema značenjske razlike.

Prvotno je značenje hrvatskih umanjenica izvedenih sufixsima *-ić* i *-čić* te poljskih na *-ik/-yk* i *-(e)k* deminutivno, tj. umanjenice se opisuju pridjevskom riječi ‘mali’. Međutim, kada im je designat osoba, umanjenice obaju jezika su i osjećajno obojene. Umanjenicama od rodbinskih odnosa vrsta osjećajne obojenosti može se odrediti samo u kontekstu. Tako npr. umanjenica *mužić* može biti uporabljena kao odmilnica pri obraćanju partneru, ali se njome imenuje i muškarac podložan ženi, tj. papučar. Dvama značenjima hrvatske umanjenice *sinčić*, hipokorističnom i deprecijativnom (mamin sin) odgovaraju dva poljska leksema: *synek* (odmilnica) i *synalek* (pogrdnica).

U obama se jezicima umanjenice od imenica koje znače rodbinske odnose izvode i sufixsima za tvorbu hipokoristika. Kad osnovna riječ znači kakvo zanimanje ili društveni položaj, i poljske su i hrvatske umanjenice obilježene pogrdno (*profesorčić*: *profesorek*), osim ako se mogu opisati kao ‘dijete koje je i’ (*đaćić*: ‘dijete koje je đak’). Nekim se umanjenicama značenje može odrediti samo u kontekstu (*glumčić*: ‘loš glumac’, ‘dijete koje glumi neku ulogu’, *žebrazek*: ‘pogardliwie o žebraku’, ‘dziecko żebrak’). U poljskome se jeziku omalovažavajući stav prema kome iskazuje sufixsima *-yna/-ina* (*pisarzyna*) koji nemaju funkciju deminutivizacije, a njihove se umanjenice ubrajaju u kategoriju pejorativa ili pak hipokoristika. Tim se, naime, sufixsima iskazuje i poseban vid hipokorističnosti – sažaljenje prema osobi – *kobiecina*: „*SAMIL jedna, sirota žena*“ (Moguš – Pintarić, 2002: 329). U hrvatskome ne postoji sufixs kojim se iskazuje sažaljenje prema onome što znači polazna riječ tvorbe, a da se ta riječ istovremeno ne umanjuje.

Poljski sufixs *-czyk*

Njime su najčešće izvedene umanjenice od imenica koje znače zanimanje kojima se imenuju mlade muške osobe: *fryzjerczyk*: *frizèrčić*. Značenjski im ne odgovaraju hrvatske umanjenice od zanimanja na *-ić* i *-čić* jer su one, neovisno o kontekstu, obilježene pogrdno

te se odnose na odraslu osobu. Hrvatska se umanjenica *frizerčić* opisuje kao ‘loš frizer’, a ne ‘mlad frizer (naučnik)’.

Hrvatski sufiksi -(a)c i -(a)k te poljski sufiks -ak

Hrvatskim se sufiksima -(a)c i -(a)k tvore umanjenice koje su najčešće osjećajno obojene i hipokorističnost ostvaruju kao prvotno značenje. Izvedenice na -(a)c zbog rijetke su uporabe i stilski obilježene (*bràtac*), a neke su prešle u pasivni leksik ili pak vremenom izgubile deminutivno značenje. Neke su izvedenice na -(a)k obilježene kao ekspresivne te kao knjiške, odnosno riječi bez prave komunikativne vrijednosti (*bojak*: „*ekspr. etnol. jez. knjiš. od boj*” (Anić, 1998:74)). Takve se umanjenice često susreću u djelima usmene narodne književnosti: „*Sanak snila Ivanova majka/ Će je Senje tama popanula (...)*” (Rosandić – Šicel, 1992: 27). U umanjenicama bogatim jezicima kao što su hrvatski i poljski one se često rabe kako u razgovornome, tako i u književnoumjetničkome jeziku s ciljem stilizacije i naglašavanja osjećajnoga odnosa prema designatu ⁷.

U poljskom tvorbenom sustavu ne postoje sufiksi koji bi značenjski potpuno odgovarali hrvatskim sufiksima -(a)c i -(a)k. Izvedenice se s tim sufiksima najčešće prevode istim poljskim umanjenicama kojima i izvedenice na -ić i -čić, dakle sufiksima -(e)k i -ikl-yk. Kako su hrvatske umanjenice na -(a)c i -(a)k osjećajno obojene, valjalo bi ih prevoditi poljskim umanjenicama sa složenim sufiksima -asz(e)k, -ysz(e)k/-isz(e)k i -usz(e)k te umanjenicama drugoga stupnja koje imaju stalnu ili kontekstualnu hipokorističnost. Često se hrvatske izvedenice sa spomenutim sufiksima značenjski i osjećajno podudaraju s poljskim hipokoristicima: *krůšac*: *chlebuš*.

Sufiksom -(a)c tvore se umanjenice za mlade životinje od imenica srednjega roda na -e (*těle*>*tělac*) i u toj službi on odgovara poljskom sufiksu -(a)k (*cielę*>*cielak*). Takve su izvedenice u obama jezicima rijetke.

2.1.2. Hrvatski složeni sufiksi (ostali sufiksi na -(a)k)

To su: -ač(a)k, -anj(a)k, -ar(a)k, -at(a)k, -eč(a)k, -elj(a)k, -enj(a)k, -er(a)k, -eš(a)k, -et(a)k, -ič(a)k, -it(a)k, -j(a)k, -ulj(a)k i -uš(a)k. Sufiksima -ač(a)k, -anj(a)k, -ar(a)k, -at(a)k, -enj(a)k, -er(a)k i -it(a)k tvorene su po jedna umanjenica (v. tablicu na početku poglavlja), i to redom (osim *šumarak* i *kućerak*) književni neologizmi koji nemaju uporabne vrijednosti, na -et(a)k i -eš(a)k po dvije (*curétak*, *haljétak*⁸ *brdešak*, *gruměšak*), a na -j(a)k tri (*busěnjak*, *pepěljak* i *zaravanjak*). U članku *Sustav u tvorbi hrvatskih umanjenica* S. Babić, vjerojatno zbog neplodnosti i malenoga broja umanjenica tvorenih pojedinim sufiksima, složene sufikse reducira na: -eč(a)k, -elj(a)k, -er(a)k, -ič(a)k i ulj(a)k⁹.

Sufiksi -eč(a)k i -ič(a)k

Sufiksom -eč(a)k izvedeno je nekoliko umanjenica koje imaju usporednicu na -ič(a)k s istim značenjem (*grmėćak*-*grmićak*, *grumėćak*-*grumićak*). Izvedenice na -eč(a)k rjeđe su po

uporabi. Samo na *-ič(a)k* završavaju: *bremičak*, *konjičak* i *krajčičak*. Većina umanjenica ima usporednicu na *-ić*, *-čić* i *-(a)k*: *grmić-grmak*, *grumenčić-grumenak*. Od imenica ženskoga roda izvedene su umanjenice *curičak*, *sobičak* i *mrvičak*, ali se one mogu protumačiti i kao umanjenice od umanjenica (*čurica* + *-(a)k*).

Sufiksi *-elj(a)k* i *-ulj(a)k*

Tim je sufiksima izvedeno nekoliko umanjenica od osnova različitih rodova: *brděljak*, *putěljak*, *starěljak*, *crvuĺjak*, *filmuljak*, *pjesmuljak*, *pričuljak*, *stihuljak*, *zamotuljak*.

Izvedenice na *-ulj(a)k* različito su osjećajno obojene. Mogu imati hipokoristično značenje motivirano i sažaljenjem prema predmetu ili osobi: *cestuljak*: ‘bijedna drumska cestica’, *momčuljak*: ‘slab, slabo odjeven momak’. Neke su izvedenice i umilnice i pogrdnice: *čovječuljak*: 1. ‘sitan čovjek (često lik u bajkama)’, 2. ‘s omalovažavanjem, ironijom o čovjeku niska rasta’, a neke su obilježene samo pogrdno i znače da je ono što se njima imenuje loše, nevrijedno ili slabe kvalitete: *pjesmuljak*: ‘bezvrijedna pjesma’.

Izvedenice s obama sufiksima rijetke su, osobito u razgovornome sloju hrvatskoga jezika. Hipokorističnost i deprecijativnost ostvaruju kao prvotno značenje, a deminutivno je prisutno zbog deminutivnog sufiksa, ali je u drugom planu. Kada je umanjenica hipokoristik, može se zamijeniti usporednicom na *-ić*: *grmeljak-grmić*, *kuteljak-kutić*, *starěljak*¹⁰-*starčić*. Deprecijativno se obilježene umanjenice na *-ulj(a)k* značenjski ne podudaraju s umanjenicama na *-ić/-ica* (*pjesmuljak* ≠ *pješmica*).

Hrvatske je izvedenice na *-elj(a)k* i *-ulj(a)k*, kao i većinu izvedenica sa složenim sufiksima zbog njihove ekspresivnosti i stilske obilježenosti, ponekad nemoguće prevesti na poljski jezik. Tako npr. poljska umanjenica *pioseneczka* značenjski odgovara hrvatskom leksemu *pješmica*, ali ne i leksemu *pjesmuljak* jer nije pogrdno obilježena. Kada se hrvatskom izvedenicom izriče sažaljenje prema osobi ili predmetu, ona se prevodi poljskom tvorenicom s hipokorističnim sufiksom *-yna/-ina*: *momčuljak*: *chłopaczyna*.

2.1.3. Poljski složeni sufiksi *-asz(e)k*, *-isz(e)k/-ysz(e)k* i *-usz(e)k*

Jednostavnim se sufiksima u poljskome jeziku tvore umanjenice prvoga stupnja, a složenima drugoga, odnosno umanjenice od umanjenica koje često uz oznaku umanjenosti nose i osjećajnu komponentu (*domek*: ‘mały dom’, *domeczek*: ‘pieszczotliwie o domu’). Ipak, kod velikog se broja umanjenica ne može provesti podjela na prvi, deminutivni i drugi, osjećajni stupanj jer i jednostavni i složeni sufiksi nose osjećajnu komponentu, npr. *słonko* je hipokoristik kao i *słoneczko*.

Pitanje poljskih složenih sufikasa nije jednostavno jer se oni razlikuju od gramatike do gramatike, od autora do autora. Szober ih u svojoj *Gramatici* (1957:122) navodi četiri: ‘*-aszek*, *-uszek*, *-uszko*, *iszek/-yszek*, np. *wuj*: *wuj-aszek*, *ojciec*: *ojc-aszek*, *chleb*: *chleb-aszek*; *dzban*: *dzban-uszek*, *palec*: *pal-uszek*; *serce*: *serd-uszko*; *brat*: *brac-iszek*’. Grzegorzcykowa u *Nacrtu poljske tvorbe riječi (Zarysu słowotwórstwa polskiego)* (1986:53) spominje ‘*-uszek* / *dzbanuszek*, *garnuszek*, *paluszek*, *serduszko* / i *-iczka* / *twarzyczka*, *różyczka*, *wieżyczka*’.

Gramatika autorica Bartnicke i Satkiewicz (1990:236) od složenih sufikasa bilježi: „-eczek, -iczek, -uszek, *występujące w trzech postaciach rodzajowych, np. domeczek, lampeczka, kóleczo, pokoiczek, różyczka, kwiatusek, pacuszka, serduszko*”. Za razliku od prethodnih dviju gramatika, u posljednjoj se spominju sufiksi -eczek i -iczek, a njihove izvedenice autorice nazivaju „*zdrobnienia wtórne drugiego stopnia*” (Bartnicka-Satkiewicz, 1990:236) (sekundarne umanjene druge stupnja). Rastavimo li na tvorbene dijelove npr. izvedenicu *domeczek*, za polaznu riječ tvorbe dobivamo umanjenicu *domek*, a za sufiks glasovni skup -ek pred kojim se osnovno *k* palatalizira i prelazi u *č*. Sufiksi -uszek/-uszka/-uszko, -aszek, -iszek/yszek i -iczka/yczka dodaju se osnovama koje nisu umanjene te ih valja smatrati pravim složenim sufiksima: *chleb>chlebaszek, brat>braciszek, tvarz>twarzyczka*. -iszek/yszek i -iczka/yczka dodaju se osnovama koje nisu umanjene te ih valja smatrati pravim složenim sufiksima: *chleb>chlebaszek, brat>braciszek, tvarz>twarzyczka*.

Postavlja se pitanje umanjena tipa *garnuszek* koje dobivaju složeni sufiks koji završava, kao i osnovne riječi glasovnim nizom -ek. Gubi li osnovna riječ u tvorbi nastavak -ek, tj. ulazi li u tvorbu s okrnjenom osnovom na koju se dodaje sufiks -uszek, ili zadržava svoj osnovni lik u koji se umeće infiks -usz? Szober, kao što se vidi iz citata navedenog na početku poglavlja, sufiks -uszek dodaje okrnjenim osnovama. Grzegorzyczkova umanjene ne člani na tvorbenu osnovu i formante, kao ni Bartnicka i Satkiewicz. Međutim, ni u jednoj se od tih triju gramatika ne spominje infiks -usz nego samo sufiks -uszek. Kako se u tvorbi tim sufiksom okrnjuju i osnove koje završavaju na -ec: *pal(e)c>paluszek* i na -ce: *serce* (od *serd(ce)*)>*serduszko*, valja zaključiti da i u imenica na -ek dolazi do kraćenja osnova i dodavanja sufiksa -uszek.

2.2. Sufiksi za srednji rod

HRVATSKI	POLJSKI
<i>jednosložni</i>	<i>jednosložni</i>
-ce: <i>koritce</i>	-ko: <i>korytko</i>
-če/e: <i>majmunče, mače</i>	
<i>dvosložni</i>	<i>dvosložni</i>
-ance: <i>dvorištanice</i>	-ączko: <i>wymiączko</i>
-anče: <i>sisanče</i>	-ątko: <i>dzieciątko</i>
-ašce: <i>klubasce</i>	-uszko: <i>serduszko</i>
-ence: <i>djetence</i>	
-enče: <i>dojenče</i>	
-ešce: <i>djetešce</i>	
-inče: <i>marvinče</i>	

2.2.1. Jednostavni sufixi u hrvatskome i poljskome jeziku: -e/-če, -ce: -ę, -ko

Hrvatski sufix -e/-če i poljski -e

Na -če završavaju četiri sufixa: -če, -anče, -enče i -inče, od kojih je plodan samo -če, a ostali su neplodni i njima je izvedena po jedna ili dvije riječi (v. tablicu). Hrvatski je sufix -e varijanta sufixa -če, a dolazi na osnovu koje završavaju suglasnicima *k* i *c* koji se u tvorbi mijenjaju u *č* (*pàtka*>*pàče*), a rijetko se dodaje osnovama koje završavaju kojim drugim suglasnikom (*pràsac*>*pràse*). Dodaje se uglavnom imeničkim osnovama, i to muškoga (pas – pašče) i ženskoga roda (djevojka – djevojče), ali mogu i glagolskim (dojenče) i pridjevskim (siročē). Tim se sufixom izvode umanjenice za mlade životinje i osobe te za mlade pripadnike neke narodnosti, a značenjski se podudara s poljskim sufixom -ę (*janje: jagnię*). U poljskome su jeziku izvedenice od osoba na -ę rijetke (*Cyganieę*>*Čigānče*) pa se većina takvih hrvatskih umanjenica prevodi ili opisno (*Bùgarče: młody Bułgarz*) ili sufixsima za tvorbu umanjenica muškoga roda (*đâče: uczniaczek*). Hrvatske izvedenice na -e/-če česte su u diskursu narodne i umjetničke epike.

Neki primjeri potvrđuju da hrvatske izvedenice na -čel-e ne moraju označavati samo dijete nego i mladića ili djevojku: *hùsarče* se ne može opisati kao ‘dijete koje je husar’ jer se imenica *hùsar*: „konjanik u vojsci za vrijeme Habsburške Monarhije” (Anić, 1998:300) može odnositi ili na mladića ili na zrela muškarca. Rijetko se izvedenice na -če/-e odnose na odraslu osobu i tada su obilježene pogrdno: „Smaknu Ture toliko junaka/ Posmica ih, srca ne iskali (...)” (Mažuranić, 1964:14).

Kada znače životinju, izvedenice na -če/-e najčešće se u rječnicima opisuju kao ‘mlado od i’, dakle kao umanjenice, a izvedenice od osoba uz oznaku umanjenosti obilježene su i kao odmilnice.

Hrvatski sufix -ce i poljski -ko

Uz osnovno deminutivno značenje, većina hrvatskih umanjenica na -ce i poljskih na -ko mogu u kontekstu biti uporabljene kao riječi odmila. Izvedenicama su oznake umanjenosti i osjećajne obojenosti sadržane u jednome značenju, a kod nekih se razdvajaju u dva značenja koja se odnose na različite pojmove ili je jedno značenje doslovno, a drugo preneseno. Izvedenica *sřđāšce* i njezina poljska usporednica *serduszko* umanjenice su i odmilnice kada se odnose na srce kao organ, a hipokoristici kada je riječ o njihovu prenesenome značenju - ‘ljudska duša’.

2.2.2. Poljski složeni sufixi : -uszko, -qtko i -qczko

Sufiks -uszko

Sufiks -uszko ima varijantu za tvorbu umanjenica muškoga i ženskoga roda. Većina se umanjenica s tim sufixom tvori od okrnjenih osnova: *serce (od serdce)*>*serduszko*. Taj se

sufiks vezuje uz više osnova muškoga i ženskoga roda, a vrlo rijetko uz osnove srednjega roda.

Sufiks -qczko

Taj je sufiks danas neplodan, a njime se tvore umanjenice od riječi koje završavaju na -ę, a znače što neživo: *wymię>wymiączko*: *višešce*, *ciemię>ciemiączko*: *tjeměšce*, pa te imenice umanjenice mogu tvoriti i sufiksom -ko koji se dodaje na oblik osnove u gen. množ.: *ramię>ramionko*: *ramešce*. B. Kreja ih smatra umanjenicama drugoga stupnja koje se tvore dodavanjem sufiksa -ko umanjenicama prvoga stupnja: *ramionko* – *ramiączko*¹¹.

Sufiks -qtko

Sufiks -qtko dolazi samo na osnove koje znače biće, a znači da je što veoma malo i mlado (*dziecko>dzieciątko*). Szober (1957:122) značenjski poistovjećuje izvedenice za mlado na -ę i na -qtko: „7. -qtko z tym samym znaczeniem co ę, np. *zwierz-qtko*, *ciel-qtko*, *orl-qtko*“ U *Gramatici* autorica Bartnicke i Satkiewicz (1990:239) izvedenice na -qtko obilježene su kao hipokoristici: „*Formacje te nie mają charakteru neutralnego, wiąże się z nimi zawsze odcień pieszczotliwy.*“: ‘*Ti oblici nemaju neutralan karakter, uz njih se uvijek vezuje nijansa nježnosti.*’. Tim se sufiksom u poljskome jeziku tvore i pogrdno obilježene umanjenice poput imenice *kobieciątko*: „*IRON ženica (ograničena ali dobra žena)*“ (Moguš – Pintarić: 2002: 329).

2.2.3. Hrvatski složeni sufiksi: -ance, -ašce, -ence i -ešce

Raspodjela hrvatskih složenih sufikasa za srednji rod i sufiksa -ce nije komplementarna raspodjeli poljskih sufikasa -ko i -qtko. Naime, hrvatski sufiksi -ance, -ašce, -ence i -ešce dolaze uglavnom na osnove koje zbog glasovnoga sastava ne mogu dobiti sufiks -ce, a poljski sufiks -qtko dobivaju samo imenice koje znače bića. Osnove koje znače biće dobivaju najčešće sufikse -ence i -ešce te se oni u toj funkciji podudaraju s poljskim sufiksom -qtko. Hrvatskih je umanjenica za živo izvedenih sufiksima -ance i -ašce malo (*čedānce*, *psětāšce*). Hrvatske se umanjenice za neživo izvedene složenim sufiksima prevode poljskim tvorenicama na -ko: *dvorištanice*: *podwórko*.

Osim glasovnih ograničenja, nema određenih pravila o raspodjeli tih četiriju sufikasa. Ako osnova sadrži suglasnik š, dobiva sufikse -ance i -ence, a ako sadrži suglasnik n, dobiva sufikse -ašce i -ešce.

2.3. Sufiksi za ženski rod

HRVATSKI	POLJSKI
<i>jednosložni</i>	<i>jednosložni</i>
-ica: ručica	-ka: rączka
-čica: cjevčica	
-ca: noćca	
	<i>dvosložni</i>
	-iczka/-yczka: tvarzyczka
	-uszka: paczuszka

2.3.1. Hrvatski i poljski jednostavni sufiksi: -ica, -čica, -ca, -ka

Hrvatski sufiks *-ica* i poljski *-ka* vrlo su plodni i u tvorbi umanjenica ženskoga roda te u tvorbi mocijskih parnjaka od imenica muškoga roda (*pjevač > pjevačica: śpiewak > śpiewaczka*). Osnovne su riječi u obama jezicima uglavnom imenice ženskoga roda među koje se u hrvatskome jeziku ubrajaju i imenice za muške osobe koje se sklanjaju po *e* deklinaciji, a njihove su umanjenice obilježene ili kao odmilnice (*čičica*) ili kao pogrdnice (*rogonjica*), a katkad mogu, ovisno o kontekstu, imati i oba značenja: *čāčica: „hip. deprec. od otac u zn. suviše blag otac”* (Anić, 1998:134). U poljskome se od imenica za muške osobe ženske sklonidbe nikad ne tvore umanjenice, već one dobivaju sufikse za tvorbu hipokoristika (*tatus*).

Osim sufiksom *-ica*, hrvatske imenice ženskoga roda tvore umanjenice i sufiksom *-čica* koji je neplodan zbog početnog samoglasnika *č*. Hrvatske su umanjenice na *-ca* često stilski obilježene te pripadaju književnome stilu, a u razgovornome se sloju jezika ne rabe. Takva je npr. umanjenica *noćca* kojoj je prvotno značenje hipokoristično, a pravog deminutivnog značenja ni nema jer joj je polazna riječ tvorbe gradivna imenica te se ne može preoblikovati kao ‘mala noć’. Njezina poljska usporednica *nocka*, osim u pjesničkome jeziku, rabi se i u razgovornome u značenju ‘noćna smjena’ (Moguš – Pintarić, 2002:489).

Većina izvedenica za predmete osim deminutivnog ili hipokorističnog ima i druga značenja nastala proširivanjem ili prijenosom prvotnoga značenja. Hrvatska izvedenica *knjižica* i njezina poljska usporednica *książeczka* analogijom prema značenju ‘mala knjiga’: ‘mala książka’ dobile su novo značenje ‘dokument posebne namjene, npr. vojna knjižica: książeczka wojskowa’, ali ono nije umanjenica**. K. Heltberg u spomenutom članku razmatra čiste deminutive kroz prizmu njihovih specijaliziranih značenja (znaczenia wyspecjalizowane) koja nastaju pod utjecajem tehničkog razvoja¹².

Gradivne imenice (*herbatka: čajić*) samo su hipokoristici jer ne predstavljaju konkretnu količinu koja bi se mogla umanjiti. U poljskome se umanjenice od takvih imenica tvore od više osnova i rabe se često, a u hrvatskome im je uporaba ograničena na obraćanje djeci i voljenim osobama. Izvedenice koje označavaju rodbinske odnose mogu se preoblikovati

kao 'mala i', ali im je prvotno značenje hipokoristično te se njima iskazuje ljubav prema pojedinim članovima obitelji i rodbine: *kćerčica: córeczka*: 'draga, mila kći'. Neke izvedenice uz hipokoristično mogu imati i deprecijativno značenje koje ovisi o kontekstu: *ćetkica*: 'tetka odmilja', 'loša tetka', 'uvredljivo o muškarcu koji se ponaša kao žena'. Umanjenice od imenica koje znače zanimanje i u hrvatskome su i u poljskome jeziku obilježene pogrдно, kao i takve izvedenice muškoga roda (*profesoričica: profesorka*).

Umanjenice od apstraktnih imenica rijetke su u obama jezicima jer ono što znače nema konkretnog oblika koji bi se dao umanjiti. Nešto su češće umanjenice od prirodnih pojava (*kišica: mały deszcz*). U poljskome su umanjenice od apstraktnih imenica rjeđe nego u hrvatskome te se prevode opisno kao 'nieduży/mały rz': 'manji, mali i', a katkad se tom preoblikom mijenja značenje umanjenice, kao u primjeru tvorenice *dušica* koja se rabi samo kao odmilnica te se ne može opisati kao 'mala duša' jer ta sintagma ima samo pogrдно značenje.

2.3.2. Poljski složeni sufiksi: -uszka, -iczka/-yczka

U hrvatskome ne postoje složeni sufiksi za tvorbu umanjenica ženskoga roda. O sufiksu -uszka već je bilo riječi u poglavljima o umanjenicama muškoga i srednjega roda.

Sufiksom -iczka/-yczka tvore se samo umanjenice ženskoga roda, tj. nema varijantu za tvorbu umanjenica muškoga i srednjega roda (*twarz>twarzyczka*). Nastavak -iczek/-yczek kod imenica muškoga roda nastaje zbog palatalizacije završnog suglasnika osnove pred sufiksom -ek: *kamyk>kamyczek: kamenčić, pokoik>pokoiczek: sōbičica*.

3. ZAKLJUČAK

U hrvatskome je znatno više deminutivnih sufikasa (najviše za tvorbu imenica muškoga roda), ali ih je većina neplodna ili slabo plodna, dok ih je u poljskome malo, a plodni su jednostavni sufiksi. Od nekih se kategorija riječi umanjenice češće tvore u poljskome, kao npr. od gradivnih imenica (*mleczo, miodek, serek*), a od nekih u hrvatskome – apstraktne imenice (*prostorčić, okršajčić*).

Neke se hrvatske umanjenice zbog ekspresivnosti njihovih sufikasa (npr. na -(a)c) ne mogu prevesti poljskom usporednicom, a da se u prijevodu zadrži njihova stilska obilježnost. Semantički gledano, opsezi se značenja umanjenica u obama jezicima ne ograničavaju na umanjenost. Gotovo svim umanjenicama kontekst može odrediti ekspresivno značenje pa one mogu postati odmilnice (pri obraćanju djeci i dragim osobama) ili pogrđnice (umanjivanje kao oznaka omalovažavanja). U obama se jezicima prave umanjenice tvore od imenica za neživo, dok umanjenice za živo uz deminutivno imaju i hipokoristično ili pogrдно značenje. Većina umanjenica ta dva vida osjećajne obojenosti ostvaruju u kontekstu, a neke i kao značenja, neovisno o kontekstu u kojemu se rabe.

LITERATURA

Rječnici:

- Anić, V. (1998): *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Novi liber.
- Benešić, J. (1949): *Hrvatsko-poljski rječnik*. Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske.
- Doroszewski, W. (ur.) (1958-1968): *Słownik języka polskiego*. Warszawa, Polska Akademia Nauk, Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Dunaj, B. (ur.) (1996): *Popularny słownik języka polskiego*. Warszawa, Wilga.
- Dunaj, B. (ur.) (2000): *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa, Wilga.
- Moguš, M., Pintarić, N. (2002): *Poljsko-hrvatski rječnik*. Zagreb, Školska knjiga.
- Šonje, J. (ur.) (2002): *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.

Gramatike:

- Babić, S. (1991): *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb, HAZU-Globus.
- Barić, E. i dr. (1995): *Hrvatska gramatika*. Zagreb, Školska knjiga.
- Bartnicka, B., Satkiewicz, H. (1990): *Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
- Grzegorzczkova, R. (1986): *Zarys słowotwórstwa polskiego*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nagórko, A. (2000): *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szober, S. (1957): *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Težak, S., Babić, S. (1992): *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb, Školska knjiga.

Članci i rasprave:

- Babić, S. (1972): *Sustav u tvorbi hrvatskih umanjenica*, Slavistička revija 20, Ljubljana.
- Heltberg, K. (1964): *O deminutywach i augmentatywach*, Prace Filologiczne 18(2), Warszawa.
- Kreja, B. (1969): *Słowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim. Formacje na -ik, -k-, -isko i -ina*. GTN, Gdańsk.
- Siatkowska, E. (1967): *Deminutywa rzeczownikowe we współczesnych literackich językach zachodniosłowiańskich*. U: Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, VI, Warszawa.

Ostala literatura:

- Kuczok, W. (2004): *Gnój*. Warszawa, Wydawnictwo W.A.B.
- Marinković, R. (1985): *Kiklop*. Zagreb, Mladost.
- Mažuranić, I. (1964): *Smrt Smail-age Čengića*. Zagreb, Školska knjiga.

Bilješke

* Formant informira o malenosti predmeta nazvanog osnovom. Najčešće se na samo deminutivno značenje /informacija o malenosti/ talože i ekspresivna značenja, dakle ili pozitivana ili negativana odnos govornika.

¹ „Wspólna cecha tych formacji jest brak samodzielnego występowania. Są to jednostki językowe, których specjalni charakter polega na tym, że mogą one istnieć jedynie jako formacje oboczne przy podstawowej formacji, neutralnej zarówno pod względem rozmiaru, jak i emocjonalno-stylistycznym.”: Zajednička značajka tih formacija je izostanak samostalnog pojavljivanja. To su jezične jedinice čiji se poseban karakter temelji na tome da mogu postojati samo kao usporedne formacije uz osnovnu formaciju, prirodnu kako s obzirom na veličinu, tako i na osjećajno–stilski karakter. Kristine Heltberg, O deminutywach i augmentatywach, Prace Filologiczne 18(2) 1964, Warszawa, str. 94.

² Sličnu podjelu pronalazimo u članku E. Siatkowske Deminutywa rzeczownikowe we współczesnych literackich językach zachodniosłowiańskich, Studia z filologii polskiej i słowiańskiej VI, 1967, Warszawa, str. 157.

* imenica, polazna riječ tvorbe (i u daljnjem tekstu)

³ S. Babić: Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, HAZU-Globus, Zagreb, 1991.

⁴ S. Szober: Gramatyka języka polskiego, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1957.

⁵ B. Bartnicka – H. Satkiewicz: Gramatyka języka polskiego dla cudzoziemców, Wiedza Powszechna, Warszawa, 1990.

⁶ R. Grzegorzczkova: Zarys słowotwórstwa polskiego, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1986.

⁷ Npr. u Marinkovićevu Kiklopu: „Ona ga je samo ljubila u onu natečenu usnu od Fredijeve šake, a on odmah rukom u dekolte. Jednom je i iznio stvar na vidjelo. Uh, kakva pompejanska sličica!“, str. 97.; „A možda vi imate, Eustahije širokogrudni, neki stišić u vašim otpacima?“, str. 153.; W. Kuczok, Gnój: „Podobnie było z jego wyznaniem miłosnym, matka opowiadała, że przez pierwsze lata ich związku zasypywał ją tym „kocham cię”, tym „moje najukochańsze głupczątko” – taki wymyślił skróć do głupiego kurczątka (...).“, str. 84.

⁸ *Haljetak* danas više nije umanjenica i obično se rabi u sintagmi *kućni haljetak*: ‘kratki kućni kaput’

⁹ V. S. Babić: Sustav u tvorbi hrvatskih umanjenica, Slavistička revija 20/1972, 1, str. 22. – 23.

¹⁰ Iako je formalno u osnovi pridjev star, ova je umanjenica nastala kraćenjem osnove imenice starac.

¹¹ B. Kreja: Stowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim, Gdańsk, 1969., str. 121.

* Ponekad izvedenica znači istovremeno i umanjeñ predmet i umanjenicu samu po sebi, tj. umanjenicu koja se svojom specifičnom namjenom i oblikom udaljila od predmeta koji umanjuje. Tako npr. *turpijica* u hrvatskome i *piłniczek* u poljskom

jeziku znače i malu turpiju, ali i dio pribora za uređivanje nokata: 'turpijica za nokte': 'pilniczek do paznokci'.
¹² K. Heltberg, isto, str. 96.

FORMATION OF DIMINUTIVES IN CROATIAN AND POLISH LANGUAGE

Summary

The article deals with the Croatian and Polish systems of diminutives' formation. The formation of diminutives is presented synchronically and then formally analyzed, both in accordance with the grammatical gender of diminutives, and the meaning of the Croatian and Polish suffixes and their distribution in the mentioned languages, that is, semantically. The analysis of diminutives' meaning is based on the hypothesis that only diminutives referring to objects have real diminutive meaning, while the meaning of diminutives referring to beings, especially humans, also comprises a sentimental component characteristic for hypocorisms and pejoratives. Having in mind that diminutives are a formation category with a variety of meanings, and that their meaning in both Croatian and Polish language depends on the context they find themselves in, the article provides the analysis of the Croatian and Polish diminutive suffixes and their usage in order to define similarities and differences in the formation systems of these two languages.

Key words: word formation, Croatian and Polish language, diminutive suffixes, meaning of diminutives